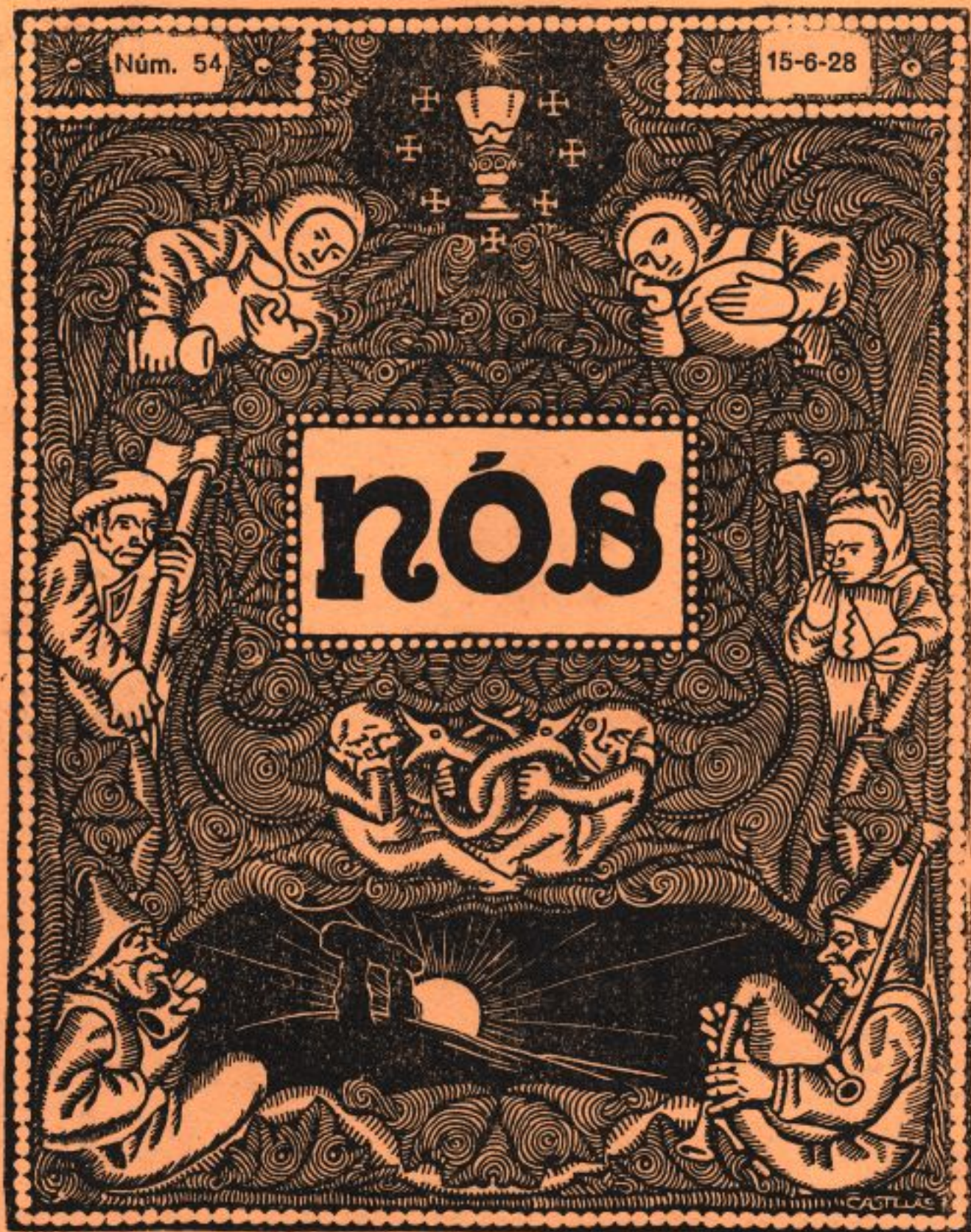

Núm. 54

15-6-28

nós

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Administrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDACCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 38 1.º—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península 6'00 pesetas.
Fora da Península 8'00 "
Número solto 0'70 "

NOTA

Este boletín non publicará máis orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Poemas, POR XULIO SIGÜENZA.

Vicetto ou o romantismo, POR VICENTE RISCO.

Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.

Arquivo Filolóxico i-Etnográfico de Galiza.

Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDACCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Sto Domingo, 47-2.º

Ourense

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano X

Ourense 15 Xunio 1928

Núm. 54

P O E M A S

FOOT-BALL

Anda a brincar pol-os hermos
a roxa bola do sol,
i-os campadarios da vila
vânse xogar ao foot-ball.

E xa enmallado na rede
da posta da tarde o sol,
o campadario mais outo
berra:

—¡Xa fixen un goal!...

(As ovaciós das esquilas
morren no cespede mol)...

TENNIS

Os pinos abriron oxe
raquetas de seda verde.
Xogan ao tennis,
e perde,
estrelas o que mais perde.

JULIO SIGÜENZA.

Montevideo, 1928.

ARTISTAS ALDEÁNS

IV

O ZOQUEIRO DE PEDRE

Dende neno Señor Manuel, o zoqueiro, dera en facer santos. Santos de vestir, ben entendido, testas e máns de buxo armadas en arcabouzos de paus pintados de azul. A primeira Virxe dos Delores que fixera a vestira sua nai co pano sedán d'un mantelo vello e aínda estaba posta encol da cómoda, ca lampariña a arder diante. Os que a viran, d'aquela, gabaran moito a habelencia do zoqueiro e dixeran que, andando o tempo, había de tirarlle o choio o torneiro de Folgoso. Outros andiveran a falar de que Manuel non era home pra facer pernas, nin brazos, e que as caras as sacara d'un libro que mercara na vila. Pero el calou e agardou o seu día.

Un domingo, na misa, o sancristán saeu c'un peto das ánimas noviño feito pol-o zoqueiro. Todos fixeron soar nas alxibeiras os cartos pra que o sancristán se achegara a eles e poder ollalo ó seu sabor. Pero moitos estaban de ánimas no peto. Armouse un bó rebumbio e o peto non volveu a saír, pero o señor Manuel deprendera o segredo do oficio de santeiro.

Cando facía un santo novo pra calquer parroquia a xente daba en facerlle o comento á cara e a ver n'ela caras cofecidas. Din que o propio Manuel se retratara no Santo Tomé de Pardesoa e que o crego non llo quixera coller.

Agora, cando a súa sona estaba dándolle boos cartos, o crego trouxo de Santiago unha Virxe do Carme. O zoqueiro veu con-

tarme a nova cos ollos embazados. Como un torno de lagar a ideia do seu creto perdido dalle voltas nos miolos, í-o feito do crego é unha trabe que preme na bagazo do seu maxín. Ven bébedo co viño novo d'unha súpetta decisión:

—Iriei pol-a aldeia decindo as mulleres a quen lles morreu algún fillo que o Neno Dios que estou facendo vai ter a cara do seu fillo cando era neno. Diante d'el pedirán por min...

V

O PERITO

Non hai na aldeia ninguén mais torpe que o perito. Engadella os pés o baixal-as escadeiras, non deixa terra sen tripar cando anda n'unha leira sementada, pega co pe no ar ó arredar os cantullos do camiño. Ó abrílos sobres racha as cartas, non pode coller unha flor sin desfollala, quédase na man co tarabelo das portas, cando colle unha silla arrincalle o pau de arriba. Entálase co pantrigo, vaiselle a auga pol-o respiradeiro, tateixa ó falar. Non oe ben, anda sempre sumido en si, ten o seu criterio; opina.

Non ten cans porque lle estrizan as flores non ten xardín porque lles estrizarán os cans, cando os teña. Non ten árbores porque dan soma, nin millo porque leva dúas cavas, nin buxos porque crian caracoles, nin viño porque custa o xufre...

Gústalle o pescado en branco, fuxe dos purés, e do pan rallado, e das frituras; non toma nunca chicutate.

Érguese cedo pra aproveitar tempo e deitase axiña pra aforrar lús. Non quer ser rico por non ter preocupacións co diñeiro; nin gasta o diñeiro, por non quedar probe.

Na sua casa, de ecos como un portal de convento, o perito garda grandes mobles, valdeiros, feitos de castaño, pra toda a eternidá. Un pó nugallán, de arquivo, asenta nos platos do vasar e nas mazáns da despensa. No vrán espertase a casa ca zunidá dos moscóns que monean contra as vidrazas pechadas; no inverno ledicianse os pisos co pingar maino das goteiras.

Todos coidan na aldeia que o perito, avaro e pescador de cana, matou pra sempre os moscóns da sua i-alma e ten ben retellado o seu esprito contra toda auga, boa e san, do outo. Pero eu penso que non: inventade unha hestoria e facede de este home vulgar un artista, segredo de aldeia.

VI

A MULLER DO CEGO

Sobre as ondas do mercado, érguese a vela do cartel do cego. No balbordo crecente das falas, oíse teimosamente o violín que, como unha buguina, chama de lonxe. Por el se hourentan os que van chegando. As patelas, os panos roxos e vermellos, as puchas negras siguen unha corrente deica o relanxo onde está o cego.

O pau con que a muller marca os momentos da hestoria é a única agulla no relós do cartel. A xente párase a ollar que hora é. Falta un cadro pra o crime. Quédase.

¿Qué hora é? O punteiro bate no cartel. O golpe soa como o tiro do criminal, ou como o chamar da xente na casa da morte, ou como o machado do buxeo.

A muller do cego pregoa a hestoria ca vos con que pregan os frades pol-a i-alma dos que van a axusticiar, i-as moedas ó cairen no platiño teñen un soído arrufiante.

A hestoria, de tan certa, fai pensar que a muller do cego ou foi criminal ou vítima do crime. E no silencio, un silencio longo, que contan as bateladas do punteiro, a xente olla alucinada á sua cara e as caras do cartel.

Estas bateladas, a soar, con teimosía—cantar agoireiro de moucho—nos ouvidos da xente devalarán á noite, xiando as conversas, pol-as mais estreitas fendas da i-alma. Un vedreiro contará outro crime, un crime inventado no desacougo da lembranza. O pintor maxinará un novo cartel, i-o pasante pórase a inventar outro romance.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

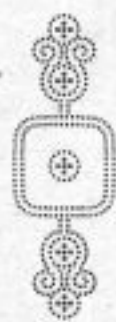
Noivados

A mocinha fia
as estrigas brancas,
fia noite e dia.

Fia liño d'ouro
ou fia a esperanza
dun meniño louro?

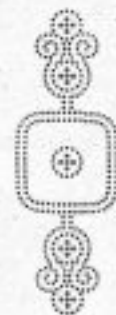
Lenços de noivado!
amor non espera, i a mocinha fia... fia...
fia noite e dia,
e non dá fiado.

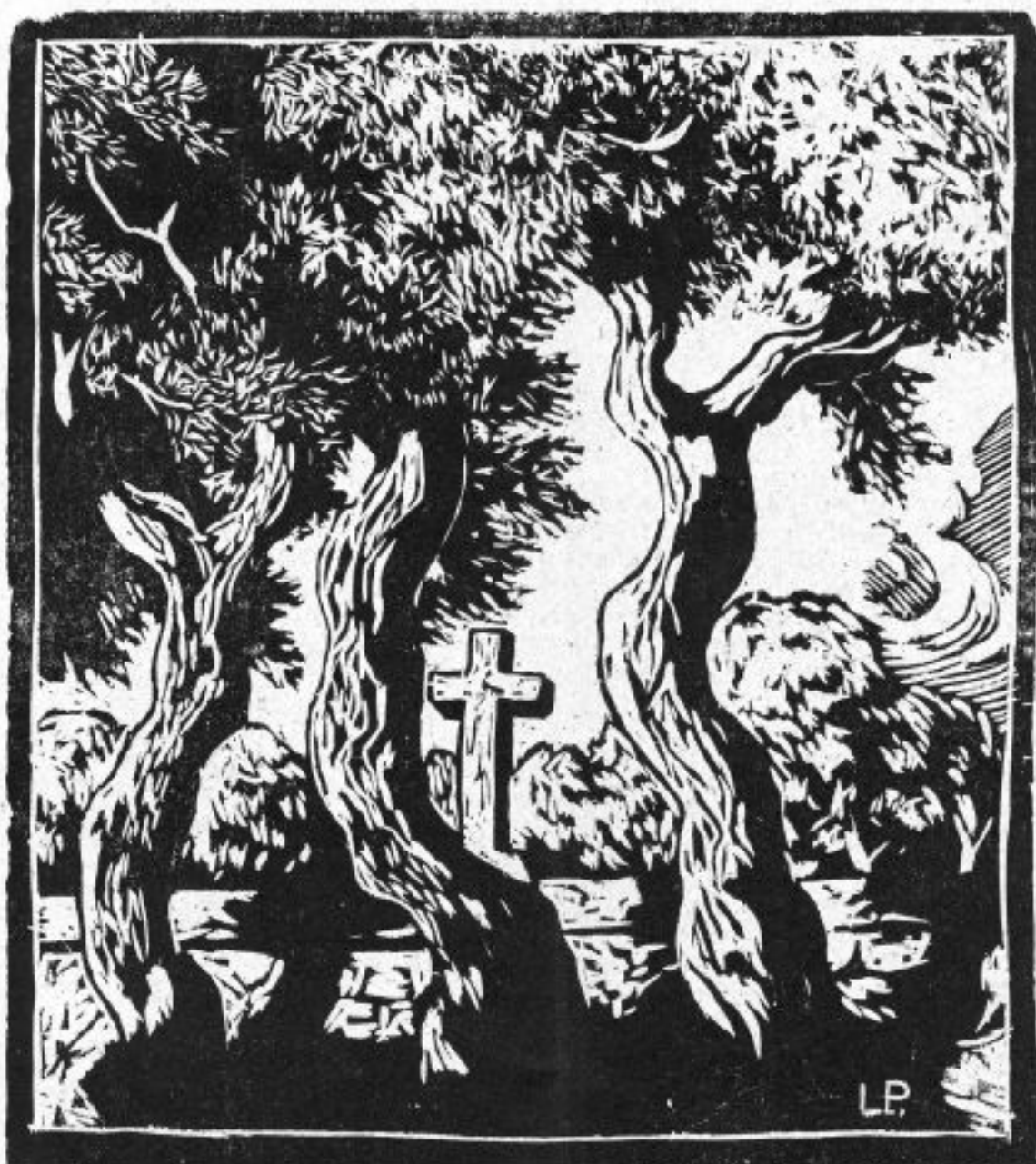
A velliña fia
as estrigas brancas,
fia noite e dia.

Fia por deleve
seu cabelo branco
ou só fia neve?

Lenços de noivado!
a morte ten presa; i a velliña fia... fia...
fia noite e dia,
e non dá fiado.

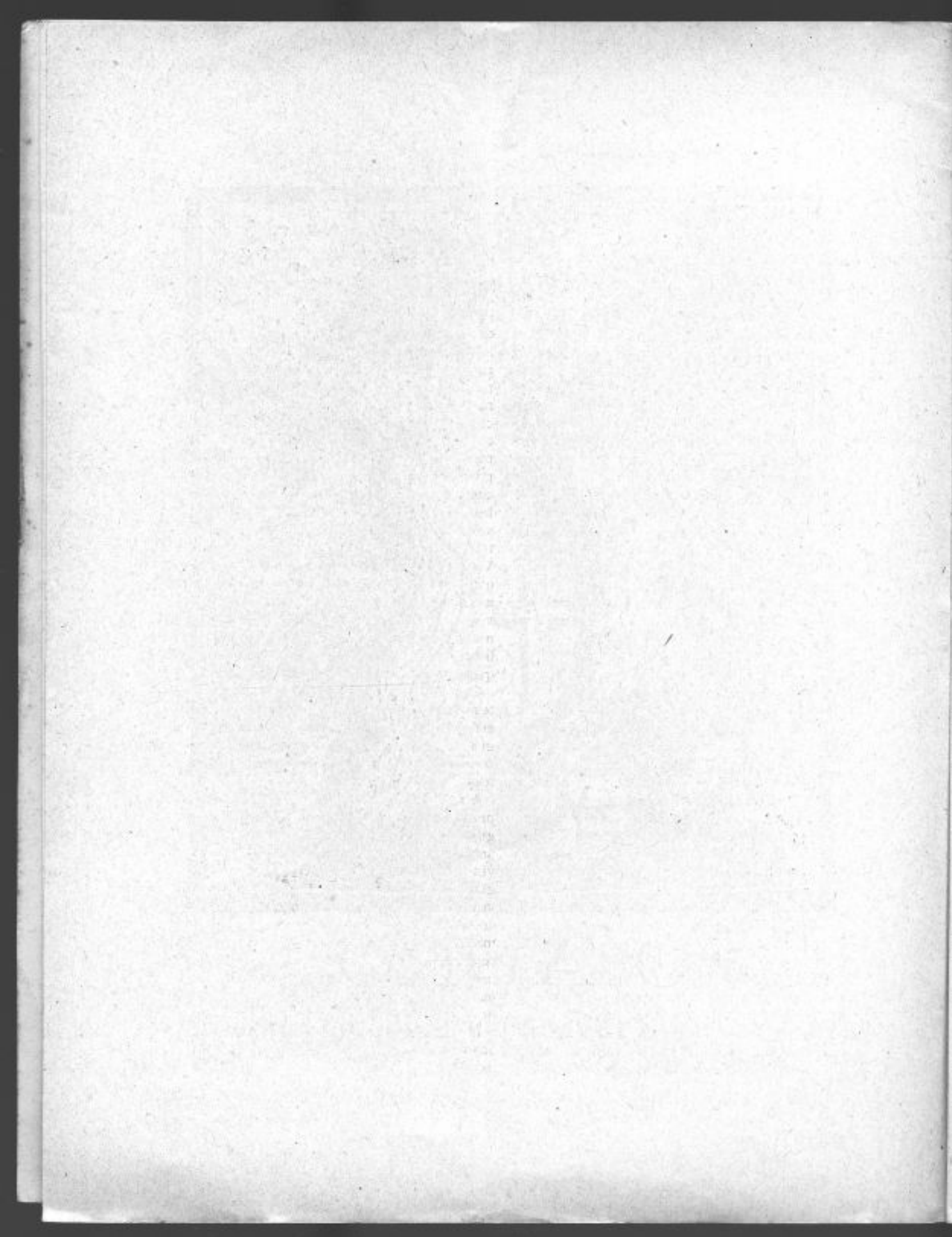

VICTORIANO TAIBO

“O ADRO”

(Buxo), por L. Pintos Fonseca.

VICETTO UO O ROMANTISMO

III

O PRECURSOR

En 1856 déronlle a Vicetto a dirección de *El Clamor de Galicia* xornal no que, según Carré Aldao, fai a súa aparición oficial o rexionalismo galego. Non hai dúbida que Galiza era n-aquilo tempo un fervedeiro romántico d'ideias, de xestos e d'estrevementsos. O que xa semella qu'estamos todos d'acordo en chamarmos *o berro de Faraldo*, o gran clarividente, en 1843, abriu pr'a nosa Terra unha das millores épocas da súa vida espiritual. Pode qu'os froitos de todo aquilo non foran abondosos, mais o certo é que pasma o fondo revolismo das concencias, a forte vitalidade que d'aquela se puxo en xogo, os certos sinais d'un alborexar que parecía que iba avanzar moito mais apresa. A Terra Galega tremía d'espranza, axitada do mozo pulo romántico.

Aquilo ano de 1856, foi o banquete de Conxo, d'obreiros e estudantes, no que tan importante rol xogaran Pondal e Aguirre. O mesmo ano apareceu en Vigo o xornal *La Oliva*. Antremedias da labarada liberal e romántica, da ventoleira das ideas novas, a concencia galega espertaba un pouco asombrada de si mesma, sen estreverse aínda á repetil-a franqueza de Faraldo, cuas verbas non dicían, mais con seguranza sintían todos aqueles homes da primeira Era dos Precursores. Cecaís Vicetto foi o que mais lonxe foi nas suas afirmanzas, e por iso foi n-aquiles anos, despois da deserción de Faraldo, o mais Precursor dos Precursores. O seu instinto chegaba moi fondo pra que non vise o que había que ver. Cantas das cousas que hoxe dicimos nós, nonas dixo xa Vicetto n-aquilo tempo! Vicetto sinteu moi dentro do peito o *pathos* étnico, soberbio do celtismo, que fai dos galegos un pobo racialmente arredado na Península; e sinteu o aldraxe da desfigurazón da nosa historia pol-os historiadores hespañoles, que seme-

llan afeitos por nos tiraren todol-os outros aldraxes qu'eran o pago que recibía o qu'il irónicamente chama «antiguo y fidelísimo Reino de Galicia» coma n-aquelas verbas que reproduz de D. Xosé Alonso López, «de los primeros para las fatigas y contribuciones, y los últimos para el premio y consideración del gobierno;» e sinteu toda a tristura da historia de Galiza dend'os Reis Católicos; e sinteu a vergonza da sumisión resñada dos galegos, que fai que: «En Galicia, para prevalecer, para sinificarse en algo, es preciso no ser hijo del territorio. Nótese bien que los que *hombrea*n, los que significan en las poblaciones como *dioses locales*, son personas estrañas, advenedizas, de oscuros antecedentes pero de osadas aspiraciones.» E Vicetto sintía todo apaixonadamente, polo qual, foi nacionalista *avant le mot* no sentimento e aínda na espresión, porque moitas veces si non se manifesta com'un nacionalista do porvir, é polo menos un nacionalista do pasado. Soñaba cecaís na historia o que se non estrevera a agardar pra mañán.

Coma s'iba estrever, se Vicetto, o mesmo tempo era un pesimista! Mais emporiso, por entón íballe ben. Despois do trunfo da segunda edición de *Los Hidalgos de Monforte*, recibiu un ascenso, e nomeárono comandante do presidio de Alcalá.

Alá foi cos seus soños e a súa saudade, á proseguil-a súa existencia inquida e sen acougo de pequeno empregado, a meio camiño antr'a bohemia e o filisteísmo. Porque polo visto, Vicetto era un *celoso funcionario*: según Fort Roldán, os seus familiares conservan un eixemprar do Regramento de Prisiós anotado da súa man, artigo por artigo. Pasma un pouco n-unha natureza tan exaltada e rebelde iste detalle de exactitude oficial, n-un tempo en que estas cousas non tiñan a estimanza dos homes d'esprito, como a teñen hoxe.

Os biógrafos de Vicetto falan logo, co-a adoitada vaguedade, co tradicional desprezo da precisión histórica, da «bohemia literaria

que en Madri s'entretíña en ruadas nocturnas con namorouzos na rúa de Sevilla, entregue a unha simples frivolidade, enzoufándose en corpo e alma, e os dōres, torturas, angurias e feridas qu'atromentaron á aquela mocidade, apoñen a tristeira opinión que Vicetto colleu da muller e que se manifesta en case todas as novelas contemporáneas, ocasionando en todos certa decadencia moral e intelectual, e chegan a supor que Vicetto se non podeu ceibar d'aquela obsesión. E din que d'iste novo episodio xurdiu *Magdalena*, historia que publicou en *El Jévor* de Badajoz, en 1857. Unha nova aventura de Víctor Basben.

Doido, mais que do infortunio amoroso, da punxente saudade, sen familiares nin amigos, pechouse no presidio, e pasou un ano isolado, escribindo arreo e coa y-alma posta no seu amor mais fondo e duradoiro; a Galiza ausente que loitaba nas angurias do espertamento. N-aquél tristeiro acougo, na veciñanza dos probes presos metidos na cadea, veciñanza simbólica n-istes istantes, o maxinativo vividor da historia que dera o clamor a fórmula inesquecente: *Deus fratreque Gallaciae*, sigueu fidel ó seu deber de Precursor, deitando ólio na lampada acesa de Faraldo. Porque así com'iste desertou levado do desengano tráxico de 1846, Vicetto non deixou un instante o seu posto, na loita pol-a Terra e pol-a Liberdade; e non desertou cecais porque o desengano que xa de nacemento levaba na y-alma, fixera d'il un idealista, un home d'ises que pensan que compre loitar pol-a xustiza anque se pense qu'a xustiza endexamaís ha ser realizada no mundo. Lémbrame de ter lido n-algún lado que un home ditoso, ou que precure a felicidade, non pode chegar a ser idealista; o idealismo nasce na y-alma cando a esperanza da dita esmoreceu de todo e pra sempre... Iste debía ser o pensar de Vicetto, metido no presidio, isolado do mundo pol-a sua vontade, en situación non mais ruín qu'a dos presos, pro se cadra mais tristeira: a de carceliro, pois ten que ser ben mouro pra quen tanto ama a liberdade, termar de qu'outros homes non poidan acadar a sua.

Tamén a ausencia de Galiza era pra Vicetto unha sorte de cadea, de sorte que cando

tivo vacante na Cruña, aló voltou, e foi no ano 1859. Entón publicou os traballos que tiña feitos e que anticipan a *Historia de Galicia*. O seu idealismo de Precursor buscaba achego no pasado, nos tempos de liberdade da Patria, e asína deu *Los Reyes suevos de Galicia* (1), *Las crónicas galaicas* (2), *El lago de la Límia* (3). Iste derradeiro libro era xa coñecido en 1857, é n-aquél tempo, Murguía e mais Vicetto eran amigos, pois Murguía fai do *Lago* unga entusiasta loubanza. N-estas obras aparece xa Vicetto incrédulo e desesprado.

Foi director d'outro xornal, *El Diario*, que editaba Castor Miguez, e principiou a *Historia de Galicia*. Cando saíron os primeiros quadernos, déronlle un xantar na fonda d'Inocencio, con discursos en prosa e en verso. N-esta tempada surtiu tamén o *Víctor Basben* e unha das edizós de *El último Roade*. (4)

IV

BAS BLEUS

Vicetto, con seguranza, era un soberbo, e coma soberbo, era independente. Hai moitos que califican de soberbia a dinidade. Vicetto debía todo o qu'era ó seu esforzo, ó seu traballo; nin a vida nin os homes o favoreceran en ningunha cousa: il deprendera todo pol-a sua conta e soupera chegar moi outo no mundo das letras. Era un dos millores e dos mais leídos escritores do seu tempo, e tiña concencia do valor da intelectualidade, que d'aquela ademais, valía moito mais do que hoxe val. Tiña dereito a despreciar a moitos, é non deixou d'exercitar aquíl dereito. Era alteiroso e gostaba de manterse isolado e senlleiro com'un menhir, un menhir que sinalara o camiño verdadeiro, qu'il era un dos poucos a amosstrar.

Ora, d'aquela, había en Galiza mais que

(1) *Biblioteca popular de Galicia, Los Reyes suevos de Galicia* (2 vols.), Cruña, imprenta Castor Miguez, 1860.

(2) Escrita en Alcalá en 1858 según Fort Roldán, publicada en varios xornais e por fin en Madri, 1861.

(3) Publicada na imprenta de Castor Miguez, na Cruña en 1861 en tres volumes. Hai outra edición do Ferrol, 1872.

(4) Vicetto consideraba esta novela com'a mellor das suas obras. Publicouse oito veces, en 1857, 1859, 1860, 1861, 1862 (duas veces), 1864 e 1867, mais moitas d'elas en xornais.

Precusores. Había corazóns sensíbeles. Anteriores corazóns, fagufanse notar dúas mulleires: unha era a xa citada Xuana de Vega, Condessa viuda de Mina, ex-aia da Raíña Isabel II; a outra era Concepción Arenal. Dous corazóns derretidos en filantropía...

Non é doado—por mais que pretendan tela feita—faguel-a semblanza da Condessa de Mina. No tremendo volume (1.635 páxinas de lectura) das *Memorias* deixadas por ela ó Congreso dos Diputados e mandadas publicar por Canalejas en 1910, hai un retrato qu'a repersenta no seu retiro: unha dona de meia idade, nariz longo, grandes ollos e grande bico tristesos, penteada en cocas, co cábado dereito apoiado n-unha mesa ou columna e o dedo índice espetado debaixo da orella; a outra man cai riba da faldra e miríñaque sostendo un pano branco; ten no peito un camafeu, e do pescozo colga unha cadea que sostén os anteollos. Sabemos d'esta dona moitas cousas: sabemos que no seu retiro adicouse á caridade e mais á política... Sabemos da súa correspondenza con Don Ramón de la Cuadra, na que non deixa de falar d'eleicións, con Quintana, con Mendiábal, con Olózaga; sospeitase si estaba afiliada á Francmaseonaría d'adopción do Rito Escocés antigo e aceptado; o xeneral Villalonga afirmou que na súa casa foi onde se tramou a revolución galega do 1846; sabemos dos seus escritos, das súas fundacións, das súas recomendacións a favor do pobo e da xente da Cruña... Persoalidade forte, temperamento inqueda, aitivo, talento fondo, anque difuso, moi amiga d'escribir e d'escribir longo, enerxía tranquila, gozo do poder e da influencia... Como debeu cintilar na sociedade cruñesa d'aquilo tempo, iste astro desprendido da costelazón paacenga da Corte dos Reis!

Moi imitante á ela en moitas cousas resulta Concepción Arenal. Mais talento e mais ensoño, pro o mesmo temperamento buldeiro, a mesma enérxica tendencia á realización, o mesmo gusto polémico, o mesmo longo desenrolo do pensamento en abondosa prosa diluída e sen fin... Somentes, Concepción Arenal se non intresaba pol-a política. Era unha testa moi asisada e moi serea. A súa aitividade pública principiara pol-o 1855.

Cando foi visitadora do Carce da Cruña, xuntouse co-a de Espoz y Mina, e xuntas fundaron o Patronato pr'a visita e ensoño das presas. E iban á cadea e dábanlles confrencias.

D'aquela, o *celoso funcionario* que Vicetto levaba dentro do corpo, revoltouse. Non era il o encarregado oficialmente d'aquelas funcións? Porqué, logo, viñan aquelas señoras meter o nariz nos seus asuntos? Que ll'iban elas ensinar a il d'aquelas cousas? A súa dinidade—outros dirán a súa soberbia—sinteuise ferida, e fixo porque as señoras aquelas se decataran d'elo. E disgustouse co-a Condessa de Mina, a quen en 1855 adicara o *Rojín Rojal*. Tamén a Condessa s'amuou pr'o comentador do Regramento de Prisións.

E viñeron os Xogos Frorales de 1861, os primeiros celebrados na Galiza, e que deron orixe ó tan soado *Album de la Caridad*. A idea e parte da orgaización foron de Vicetto; quen os pagou foi un filántropo: D. Xosé López Cortón. Os Xogos Frorales chegaron co tempo a ser unha das grandes calamidás galegas, un modo de convirtil a poesía en número de festexos. Intimamente unidos ó felibrisimo, no que xa non son tampouco o que foron no tempo dos cabaleiros-poetas da Provenza medieval que Nietzsche tanto admirou, tiñan alí ó menos, tradición; antre nós non podían coallar coma cousa boa.

Vicetto, qu'era tamén un poeta, presentou no certame a balada *Al enamorado Macías*, pr'a qu'il agardaba o millor prêmio; déron-llo primeiro accessit. O desengano foi punxente. Il que puxera n-aquela festa todo o seu antusiasmo e total-as espranzas, atopábase agora tratado con inxustiza... Non collía dúbida: as culpas eran da Condessa de Mina. A Condessa, qu'en todo se metía, qu'en todo entendía, que todo quería gobernar, metérase tamén n-aqueló, vingárase do xefe da cadea, a quen proían os entrometimentos das visitadoras... ó menos así lle parecía a Vicetto. E de novo expatriouse.

En 1862, o ano da publicación do *Album*, marchou pra se encargare da comandancia do Penal de Toledo, e d'alí sigueu errante, de cadea en cadea, primeiro pra Ceuta, de Ceuta pra Granada, e de Granada pra Barcelona, de novo co-a cruz da saudade ás

costas, cada día mais ergueito no seu desdén, cada día mais alonxado da xente, cada día creendose menos comprendido. En Granada publicou en 1863 *El ángel de mi amor* libro de versos, e en Barcelona escribiu *Nostalgia* poema cheo de sentimento da ausencia.

De Barcelona foi pr'o presidio do Canal de Isabel II mais por fin, en Xaneiro de 1864, renunciou e voltou pr'a Cruña.

V

A HISTORIA DE GALICIA

En 1864 foi Vicetto pra Ferrol falar co soado editor Nicasio Taxonera pra seguir co-a *Historia de Galicia*, emprincipiada en 1857, na cás de Castor Míguez, e detida no segundo volume.

Pásmase Fort Roldán cando diz que Vicetto, cando escomenzou a escribil-a *Historia*, non tiña na súa mesa d'escritorio mais que os eixempres das súas novelas e recortes de xornais. Non é pasmoso s'un ten en conta, por unha beira, o que é a historia romántica, e pol-a outra o concepto que da historia tiña Vicetto. Na historia romántica, trátase mais que nada, de vivirl-a historia, d'entrar na y-alma dos tempos; pr'o historiador romántico, o documento non é unha fonte de datos precisos, senón d'intuicións d'ambiente, non hai que ver o que o documento di, senón o qu'evoca. A historia non se fai nos arquivos, senón despois de surtir dos arquivos, ond'un vai solagarse no ambiente do tempo. Documentos, restos arqueolóxicos, son algo mais do qu'os historiadores correntes poden ver n-iles: teñen unha ultrasinificazón pr'os intuitivos, a quen poñen en conta imediata co-a época en que foron feitos. Compre leer todo, ver todo o que se poida, do qu'a época qu'un vai estudar produciu; mais a historia non é un concusido de datos collidos d'esta fonte e de tal outra; é o sentimento da corrente vital nas súas modalidades canto mais varias, acusadas e distintas. D'iste xeito procedeu Chateaubriand; d'iste xeito procederon Thierry e Michelet. E aínda novamente vólvese á iste xeito de considerarl-a historia: se non trata d'estudala por afora, senón

vivila (*erleben*). Ademais hoxe os feitos, os produtos culturais, aprécianse coma símbolos; a historia é fisignómica.

Cando Murguía di da *Historia* de Vicetto o que di na nota á páxina 250 dos *Precursos*: «Nada digo da *Historia de Galicia* porque é unha das probas mais patentes da decadencia intelectual do autor... Non coñezo libro mais triste, nin que m'impresionara mais penosamente. Non atina un a s'espri-car coma foi posíbele qu'a súa publicazón fora mais alá dos primeiros quadernos...» debiera ter en conta o Patriarca que Vicetto inaugurou—anque fora con pouca sorte—un xeito de faguel-a historia que logo il mesmo había seguir tamén. Efectivamente, enantes, a ciencia histórica en Galiza non coñecía mais que dúas maneiras: a historia a base de falsos cronicós (P. Sotelo, Huerta) ou a historia erudita (Sarmiento, Verec e Aguiar) a historia sen crítica, que recolle as notizas a cito en calesquera caste de fontes, sen depuralas, dando á todas a mesma fé, ou aceptando somentes as favorábeles pra er-guer o nome de Galiza, ou a historia moitas vegadas hipercrítica, que se detén a discutir cada punto c'un aparato d'erudición nos mais dos casos mais pesado do qu'eficaz. Contr'istes dous xeitos de faguel-a historia sen alma, Vicetto inaugura a historia vivente e vivida do romantismo.

Mais fora d'esto, Vicetto tiña ideas particulares en col da historia. No prólogo e mais en difrentes lugares da súa obra, espri-ca cal é o seu concepto do labor histórico: fai notar que o qu'il se propón non é faguer historia arqueolóxica nin erudita; n-iste senso il comprende perfectamente ben o mérito grande da obra de Verec e Aguiar, que efectivamente foi o millor que se fixo en historia de Galiza antes de Murguía. Tampouco se propón faguer historia filosófica nin crítica, senón simplemente historia *narrativa*: «narración correlativa e cronolóxica dos acontecementos prósperos ou adversos que constituíron a *vida* d'un pobo.» D'iste xeito é coma il quer faguel-a historia «do primeiro pobo da Europa, pois dend'os seus últimos ventisqueiros xurdiu a raza mais domifiante, e nos seus últimos ventisqueiros consolidou-se a doutrina social mais *humanamente di-*

viña.» Crar'está qu'esto non é orixinal: ond'está a orixinalidade de Vicetto antr'os historiadores modernos é na súa maneira de tratar a historia primitiva. Vicetto tira de Varrón a noción dos tres períodos da historia de cada pobo: *Adelón*, noite da historia, dend'o Dioibo universal ata o particular de Deucalión e Pirra; *Miteco*, dend'entón á primeira Olimpiada e fundazón de Roma; *Histórico* dend'entón ós nosos días. Ó período *Adelón* aprica, tirando as notizas de Flavio Xosefo e de Florián de Ocampo, o procedemento que dín empregado no capítol X do Xénesis, onde cada nome de patriarca representa non unha persoa, senón un pobo ou unha tribu: «Persoifical-as ideias e as razas que existiron por meio de individualidás é o noso plân; pois ninguén dubidará, asegún a filosofía moderna, qu'as ideias encarnan e que as situazós persoifícanse, vigorizándose mais e mais baixo a acción dos incidentes que condensan ou sintetizan.» Iste procedemento, que chamaremos *miteco*, nonos parez hoxe serio, e empregado cos detalles novelescos que lle pon Vicetto, fainos rir ás vegadas; mais, áchanse moi lonxe d'il a teoría da misión histórica dos pobos, ou as correntes expresións de moitos historiadores, cando dín que Alexandro Magno, César e Napoleón representan o ideal de monarquía universal?

Si é certo que Vicetto non conseguiu fauer da historia de Galiza nin unha historia nin un poema, n-ela, antremedias da faramella de datos incertos, d'interpretacións arbitrarias, de porfías inúteis, d'anacronismos e d'absurdos, o tempo do xenio cintila moitas veces con clarísima luz. Ten verdadeiros achádegos, adiviñacións extraordinarias, lóstregos de videnza: a persistente división da Galiza Lucense e da Galiza Bracarense, qu'esprica o arredamento de Portugal; o rol do celtismo; o rol do elemento suevo por fronte do elemento visigodo nas revoltas de Galiza nos primeiros tempos da monarquía astur-leonesa; a consideración de Galiza coma núcleo de Reconquista, que os historiadores castelaos trataron de cote de desfigurar a prol d'Asturias; a sinificación da guerra das Irmandades; a da Xunta do Reino; o asoballamento de Galiza baixo a mo-

narquía absoluta, son outras tantas videnzas do gran novelista.

O qual tiña unha intuición histórica de primeiro orde, anque lle nocera a súa pouca e desordeada cultura. Moitas das súas descubertas agardan aínda seren aproveitadas con axuda dos métodos modernos. E ademais, foi o único que tivo alentos pra levar a obra dend'o principio ó fin.

VI

A DESCOBERTA D'UN NOVO DEUS

«Que é Deus?—Deus é todo espírito; n-unha soila entidade, sen igual e sen maior, increada e criadora, infinita e eterna, omnipotente en fin!»

«E ond'está Deus?»

«Deus reside en total-as partes; sempre foi, sempre é e sempre ha ser.»

«Logo, que é Deus pra nós?»

«O Tempo, o espírito do Tempo.»

«Deus é a divindade Tempo;—esa entidade que sempre foi, *aínda no caos*; iso que sempre é; e iso que sempre ha ser, anque todo s'aniquile.»

«Non hai poder igoal ou superior ó do tempo... Non hai divindade com'a sua divindade, imortalidade com'a sua imortalidade-ternidade com'a sua eternidade... existencia com'a sua existencia... Non podemos pensar sen il; sentir sen il; chorar sen il; sorrir sen il...»

«Pode haber excelencia superior á do tempo? Ningunha, porque se non pode concebir ren anterior a il...» A entidade Tempo... nin tivo, nin ten, nin terá idade... o Tempo é a Eternidade... Todo canto existe no instante ou tempo é creado... mais como coller ou disipal-o espírito-istante?... O Tempo é Increado... Todo ser que traballe física ou intelitualmente, conta co tempo e con tempo... O Tempo é Omnipotente... Canto nasce, vive e sente na creación, nasce, vive e sente no tempo... o tempo é Criador.» (1)

(1) *Historia de Galicia*, vol. II, Ferrol (Taxonera) 1866, páxinas 226 e seguintes.

D'iste xeito, examinando un por un todos os atributos da divindade, atópanse todos estes atributos na idea do tempo, e sendo esto asína,—supondo qu'o tempo seña unha sustanza—o tempo identifícase co-a sustanza divina; e como a sustanza divina case somentes coñecemos unha definición negativa, resulta que o Tempo é a idea positiva de Deus. O Tempo ven ser Deus feito case sensíbele, sobretudo pr'a supersensibilidade d'un historiador, xa que a historia é unha plasmazón do Tempo.

Iste Deus non é inteiramente novo; os persas do tempo dos Sasánidas crían n-él e chamábanlle *Zrowan Akarana*, do qual xurdiran Ormuzd e Ahrimán. Vicetto, mais que com'un cristiao ortodoxo, aparecía eiqui com'unha reencarnazón de Zoroastro...

En col da nova teoloxía, consultou un amigo filósofo, que tiña publicado un tratado de *Cronoloxía*. O especialista respondeulle que o tempo era a *sucesión regular dos instantes*.

—Ben—repreicou Vicetto—mais, que son os instantes?

O cronólogo tivo que calar. E Vicetto pensou: «O tempo é a sucesión dos instantes; o instante é a parte mais breve do tempo: *Momentum temporis punctum*. Achámonos n-un circo vicioso...» Ademais, dín: Deus está en todas partes; o qu'está en todas partes é o Instante, eternidade tanxíbele e intanxíbele do Tempo; Instante, Tempo, Eternidade son tres aspectos da duración sen comenzo nen cabo que se identifican no qu'os filósofos chaman *tempo imaxinario*. Iste tempo foi o que se revelou a Vicetto no seu Sinal, e iste tempo é o que é Deus...

Se chega a ser no Norte, nos tan acreditados U. S. of A. non vexo porque Vicetto non había ter adeptos e ata fanáticos, coma Joseph Smith ou Mary Eddie. Na Galiza de 1866, atopouse soílo, e entregue o ollo aberto dos beatos, de cote dispostos a darlle importancia ó que nona ten. Un d'íles denunciou o libro ó Bispo de Mondoñedo, que era D. Ponciano de Arciniega n-aquilo tempo. O Bispo escribiu a Vicetto unha carta moi atenta o 8 de Xaneiro de 1876, propóndolle recoller ou reformar a entrega ond'iba a *teoría do Tempo*. O historiador respondeu

defendendo a súa tese, e o bispo non lle deu mais tino. Mais logo, alguén incirrou no Cardeal Payá pra qu'intervira no conto, e o Arcebispo, querendo ir tamén pol-as boas, escribiu o 8 d'Abril do mesmo ano, pregando a Vicetto que suprimira da súa obra as páxinas 233 a 244, xa que contiñan somentes un episodio doutrinal que non tiña que ver co-a Historia de Galiza.

Ó mesmo tempo os xornais da dereita atacábano furiosamente, sobre todo «La Lealtad» apóndolle o ser panteísta a súa doutrina. Sen dúbida qu'o tiñan pouco menos que coma repersentante d'aquela cousa tremenda e descoñecida que por moito tempo se chamou *filosofía alemana*, e que puña a algunha xente tanto medo com'algun tempo despois a *música alemana*... Vicetto defendeuse nas llanas de *El Brigantino*, e ó recibirla carta de Payá, colleu un número d'iste xornal, e mandoullo c'unha carta. O Cardeal discutíulle a cousa doutrinariamente n-outra longa epístola. Os argumentos do Arcebispo están cheos de bó senso e asisada filosofía: fállle notar que se non pode confundir a idea do tempo, que é eterna, co tempo mesmo, realizazón d'aquela idea, cúa realizazón non comenza ata que emprincipian a existil-as cousas criadas; nin o tempo que é un atributo das cousas suxetas á mutazón, co-a eternidade que é un atributo de Deus que é inmutábele; que se non pode considerar a eternidade coma condición de toda existencia, porque entón toda existencia sería eterna; que si nos 161 lugares da Sagrada Escritura en que se fala do tempo, se pón en lugar de tempo, Deus, resultan absurdos.

Non convenceron a Vicetto estas razóns tan craras. Antes ben, quixo il convencer ó Arcebispo. A doutrina esposta no *Brigantino* é se cadra aínda mais curiosa:

Deus fixo o home á súa imaxe e semellanza. O home componse de tres cousas: carne, sangue e espírito. Deus componse de tres cousas: espazo, éter e tempo. A unión da carne e o espírito é o sangue. A unión do espazo e o tempo é o éter. O espazo é a imensa capacidade en que todo se move. O éter é o sangue impalpábele de Deus que todo o penetra e a todo dá vida. O tempo é

o espírito, onde istante, tempo, eternidade son sinónimos.

Vicetto publicou as cartas todas en *El Diario Ferrolano* e en apéndice ó volume III da *Historia*. Pedíronlle entón unha retractazón cumprida, o 22 de Sant'Iago, e Vicetto negouse en redondo. Convertido n-un contumaz herexe pol-a xenreira dos seus nemigos, o Gobernador da Cruña ordeou suspender a publicazón da *Historia de Galicia*, e recoller os eixempres que tiña Taxonera. O probe Taxonera víuse no gran apreto: fixera gastos, os suscritores reclamaban, aquilo era unha desfeita. D'aquela acordaron ir os dous a Santiago pra suplicar ó Arcebispo. O Arcebispo recibeunos e Taxonera espuxo as suas razóns, lleulle unha aclaración en col das teorías de Vicetto pra publicar ó frente do IV volume; mais o Cardeal sigueu pedindo a retractazón. Insistiu Vicetto en falar do Tempo, e entón o Cardeal díxolle:

—Si o seu Deus é o tempo, eu cúspolle a ise Deus!

Vicetto ergueuse solenemente e repuxo «coa tranquilidade do xusto»:

—Pois ben, Señor; a ise Deus apelo pra

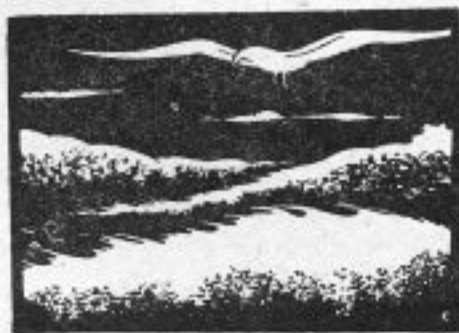
que me faga xustiza; a ise Deus, o Tempo!

E fóronse. Un ano despois, chegou a Revolución de Setembre, e Vicetto puido seguir co-a sua *Historia*. O vello Chronos deulle aínda iste trunfo ó seu profeta.

C'unha audacia filosófica tremenda, na adicatoria da *Historia de Galicia* á Posteridade, e na *Revista Galaica*, Vicetto sostivo o seu sistema teolóxico, refutando á Platón, á Aristóteles, á San Agustín, á Leibnitz, á Kant, á Krause e á Balme. A Kant trátalo c'un desprezo que ten moito chiste; en troques a idea kantiana do tempo está ben reproducida: «o tempo non é ren en si mesmo, nin tampouco inherente ás cousas: é unha condición subxetiva da intuición, unha forma interior por meio da qual os fenómenos preséntanse coma sucesivos.» Anque estas verbas as collera d'outro calquer comentador de Kant, o soilo feito d'escollelas proba que Vicetto comprendeu a teoría kantiana do tempo. Contradicións d'aquil espírito apaixonado, que de cote andivo antr'a luz e as trebas, antr'o erro e a verdade.

VICENTE RISCO.

(Continuárase)

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBLICADO POL-A SEIZÓN DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

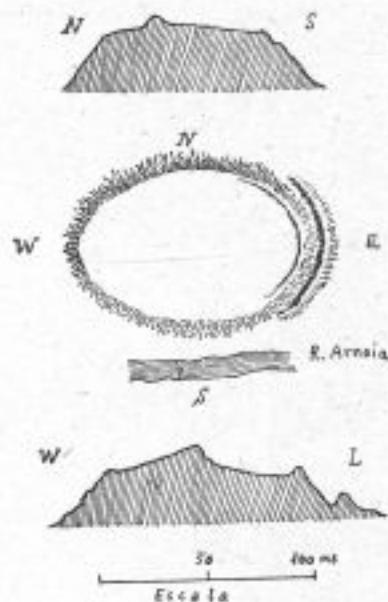
Número IV

OUTEIRO DE PAZOS

EMPRAZAMENTO.—Na provincia de Ourense, concello de Cartelle e freguesía de Espiñoso. Alcóntrase no cume de un monte que pertence ós lugares de Aulfe e Pazos i-equidistante de iles uns 400 metros.

Pol-o pé de iste monte e na banda do sul corre o río Arnoia i-está afastado pouco mais de 2 kilómetros da estrada de Ourense a Celanova.

DEFENSAS.—O monte onde se asenta o castro, ten as alas ben pinas e outas por todol-ós aires, agás pol-o leste, mais por ista beira, a flebeza natural remediouse coa construción de un foso, que ten oxe 65 metros de

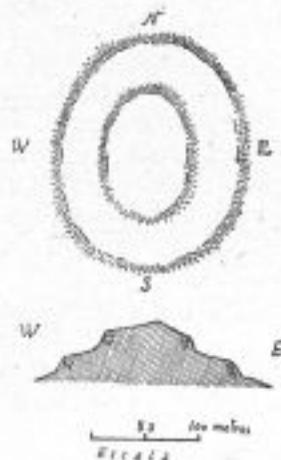

OUTEIRO DE PAZOS

longo por 7 de ancho, e de un parapeto do que quedan fortes vestixios.

No resto do outeiro e arredor das penedias

que o coroan, áchanse os terreos aplainados, e pol-o oeste e pol-o sul, óllanse uns ó xeito de pequenos terrapréns que case se confunden co debalo natural.

CASTRO DE TRELLE (páx. 64).

MENSURAS.—De xeito ovalado mede:

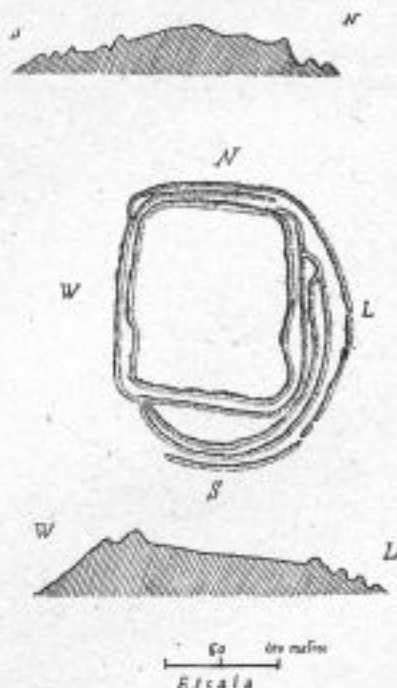
Do norte ó sul . . . 102 metros.
Do leste ó oeste . . . 69 metros.

OBSERVAZÓNS.—O outeiro de Pazos, alcóntrase inzado de alicerces de casas, que eran asegún o que poidemos reparar n-unha apurada escavazón, pequenas e feitas con cachote de grandor cativo.

Istes alicerces, aparecen mais bastos que en ningures, nas alas, principalmente na ala do sul, onde as habitazóns encolgadas na costa pina de aquela banda, baixaban deica bicar as augas da Arnoia, que alí mesmo debía estar atravesada outrora por unhas pol-dras de cuia cimentazón quedan aínda vestixios.

As tégulas e os imbrices atópanse fartamente en toda a área edificada i-entre elas achamos, algúns testos de cerámica á man, lisa e de tipo nidamente castrexo.

Pol-o conxunto de istes caracteres débese crasificar o Outeiro de Pazos entre os castros romanizados, mais conven facer notar que as casas e as téglasa parecen de prefe-

OUTEIRO DE VIMBEIROS OU DE DONIZ (páx. 64).

renza fora do recinto fortificado, indicando que se construíran n-un tempo en que os fosos e aterros eran xa inecesarios, i-en que o castro tería xa perdido o seu caraiter guerreiro adequirindo en troques o mais pacífico de villa.

E ista derivanza sinálase aínda mais craramente se reparamos nas denominazóns dos dous lugares que oxe aproveitan os pastos e os esquilmos no Outeiro: Aulfe e Pazos, saído iste de *Palatium*, nome da villa urbana residencia do señor e aquíl de Ataulfo, nome de un dono seguramente nos anos da repoboazón de Odoario (véxase a iste respeito, Alberto Sampaio, «As villas do Norte de Portugal» *Portugalia*, vol. I, fas., 3.º páx. 288) onde a derivanza Adaufe-Ataulfo aparece xustificada pol-a diplomática e de cuio dono quedan, como imos ver lembranzas folklóricas.

FOLKLORE.—«No Outeiro de Pazos houbo tres reis, un de iles chamado Ataulfo, que

deixaron depositados os seus tesouros n-unha cova que hai na entrada pol-a banda do norte. Cando un de istes reis marchaba laiándose de deixar alí as suas riquezas, outro rei díxolle—Non te queixes hom que eu tamén deixei no sitio o meu haber.»

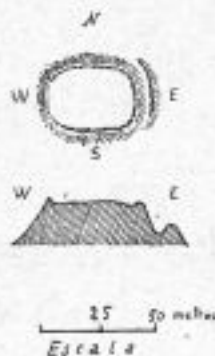
Iste relato que debemos a un veciño de Espiñosa, tén aspeito de ser un anaco de outro mais longo, do que o noso informador non-os soupo dar notiza.

«Hai poucos anos un párroco de Espiñosa xuntou ós veciños e díxolles se querían ir todos, a desatuar o haber do Outeiro de Pazos. Dixeron que sí os veciños e o crego preparou pan trigo e viño pra lles dar, mais o mesmo día en que se ían pôr ó traballo, enfermou e morreu deseguida.»

O caso é rigurosamente certo, mais todolos que nol-o referiron apuxeron a morte do abade ó poder máxico que garda o tesouro.

«Os tesouros están onde dito queda, e o primeiro que se atopa é un becerro que imita ser de ouro, e compre ter moito tino e non lle tocar pois si se fai o becerro que é de alquitrán arma un grande volcán de lume.

«Asegún o libro pra coller o tesouro convén ir c-un crego e andar con tino co que se dí ó entrar na cova, pois se ó ouvir o estron-

A RODELIÑA (páx. 65).

do que n-aquíl intre se arma, algún di ¡Xesús! arde todo.

BIBLIOGRAFÍA. Inédito.

(Catalogado por Alvaro de las Casas, Leuter González Salgado e Florentino L. Cuevillas.)

Número V

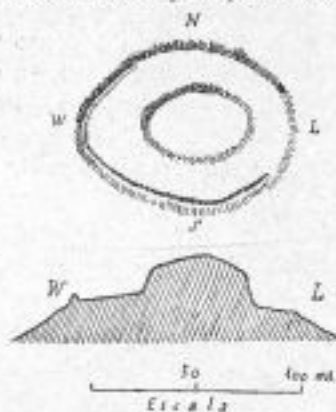
A PENEDA DA LEBRE

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello e freguesía da Merca, e a 500 metros de iste lugar cara ó leste.

Está no espolón domiñante do monte público, chamado Paradela, espolón en que remata o monte pol-o nacente.

O seu horrizonte é cativo, batendo logo o ollar no Outeiro de San Marcos e con outros cumes que arrodean unha estreita gándara, e onde se asentan como logo imos ver dous novos castros.

DEFENSAS. — Tén dous recintos concéntricos, cinguidos por terraprens, medindo o do recinto superior 10 metros de ouro e 7 o do inferior. Pol-o norte e pol-o leste, o límite de iste derradeiro, determínase maamente, sobor de todo pol-o norte en que se confunde coa aba do monte que cai por riba da vereda que vai da Merca a Mezquita. En troques, pol-o sul e pol-o oeste, consérvanse aínda vestixios de un parapeto de terra.

PENEDA DE LEBRE

MENSURAS. — De xeito oval mede o recinto interior

Do norte ó sul . . . 30 metros.
Do leste ó oeste . . . 45 metros.

A distancia entre os dous recintos é pouco mais menos de 40 metros.

OBSERVAZÓNS. — A detida inspeición que fixemos do chán de iste castro, foi por comprobante negativa, non atopando ningún obxecto de intrínseco arqueolóxico.

FOLKLORE. — Non se chegou a acadar ningún.

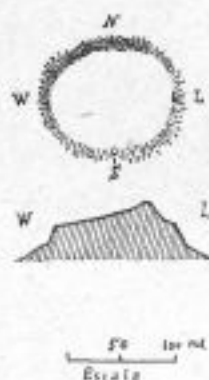
BIBLIOGRAFÍA. — Inédito.

(Catalogado por Florentino L. Cuevillas.)

Número VI

OUTEIRO DE SAN MARCOS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de

OUTEIRO DE SAN MARCOS

Ourense, concello da Merca, freguesía de San Pedro da Mezquita e desviado 1 kilómetro ó sueste de iste lugar.

Costruído n-un monte de abas pouco pinas. Óllase desde il, a chaira da Rabeda, a sua caída deica Ourense, e parte do val meio da Arnoia.

DEFENSAS. — O cume que foi aplainado de intento, agás n-unha penedía que se ergue cara ó leste, está cinguido por un terrapren de 10 a 12 metros de ouro. Unha escavazón recente e bastante fonda, que aparece n-un dos seus lados, non deixa ver ningún paramento nin xiquera pedras soltas, o que nos fai sospeitar se non tería endexamais muros de revestimento.

MENSURAS.

Do leste ó oeste . . . 107 metros.
Do norte ó sul . . . 82 metros.

OBSERVAZÓNS. — Na área fortificada, nin nas suas proximidades, non se ollan, nin pedras labradas nin tégalas. En troques ó

pé do castro e perto de il téñense atopados moitos tellóns e ladrillos romanos.

Iste castro parez ter sido o pai protohistórico da freguesía de San Pedro da Mezquita, asentado probábel de unha vila romana, e cuxa antigüidade queda amostrada pol-o tumbo de Celanova (I, Ixij) en que aparece unha escritura do 986 ofrecendo ó dito mosteiro un vilar, «*Subtus Sancto Petro de Mezquita, territorio Bulale, sul, Castro Veines*» (véxase Villaamil i Castro, *Iglesias Gallegas*, páxina, 265, Nota.)

Sábesse tamén que houbo n-ista freguesía, unha eirexa construída con anterioridade ó século X e, oxe conta c'un fermoso templo

románico (véx., Arturo Vázquez Núñez, *San Pedro de la Mezquita*, B. de la C. de M. de Ourense, vol., II, páx., 361 e segs.)

FOLKLORE. — Xosé María Rodríguez, natural da Merca e veciño de Faramontaos díxonos que o Outeiro de San Marcos era obra de mouros i-está todo il broqueado (oco) por dentro.

BIBLIOGRAFÍA. — Non sabemos se será iste castro o que Sanxurxo (*Los caminos antiguos y el Itinerario n. 18 de Antonino en la provincia de Orense*, B. C. M. Ourense, vol., II, páx., 340) chama Castro da Merca.

(Catalogado por Florentino L. Cuevillas).

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

Catro coplas catalanas referentes á Sant-Iago e á Galicia.

N'un artigo de Valerio Serra y Boldú en «La Vanguardia» de 10 do Sant-Iago de 1926 reproduce istas coplas populares catalanas referentes ao «Sant Jaume», que cantan os rapaces na víspera do día en que a cibdá de Lérida conmemora o paso de Sant-Iago por aquelas terras. Son as seguintes:

Sant Jaume ve de Galicia
Sant Jaume ve de Aragón
i a Lleyda va deixa extesa
la fé de Nostre Senyor.

* * *

Sant Jaume ve de Galicia
s'atura al peu del Romeu
li baixen a treure els àngels
una punxa que té al peu.

* * *

Veniu, veniu, fills de Lleyda
veniu tots en professó
que el Sant des del cel vos crida
per dar-vos sa protecció.

* * *

Sant Jaume de re-galicia
Sant Jaume de re-galó
a les dones xacolata
als homes cop de bastó.

Pol-a tr. R. M. L.

O Xogo dos pelouros en Boiro.

Cinco pedriñas alisadas, casi sempre de seixo branco das ribeiras e praias son todo o material d'iste xogo.

Eiqui se non xoga mais que con cinco, mais n'outros lados varía o número. Por expo. en Noia xógan ós pelouros «de a oito» e en Caldas de «a oito» e de «a dez».

Non convén que sexan as pedras moi redondas pol-a facilidade con que se espallan e volan a sitios que dificultan moitísimo o xogo.

Antes que nada é un xogo de axilidade e prontitude.

En xeral—n'algúns lados xógase con 47 figuras—redúcese a botar ó ar un número de pelouros, de cada xogada e namentras non se collen facer cos pelouros que quedan embaixo uns movementos determinados para cada figura. Por expo. na cuarta figura,

namentras se tiran o ar dous pelouros faise ademán de barrer coa mau pero sin tocar os tres pelouros que quedaron.

Na figura X mentras non caen os pelouros tirados ao ar hai que pasar pol-a ponte formada pol-o pulgar e anular un dos tres que quedan de cada vez.

Esto en resumen porque dempois cada figura téa unha serie de condicións e algunha é de práctica tan difícil que é casi imposible o anotala.

É xogo de rapazas. En algúns sitios a que primeiro faga tres xogos—o xogo finase na derradeira figura sin perder en ningunha das anteriores—leva o «xogo de pelouros» da compañeira.

Anque o mais corrente é que somentes sexan duas as que o xoguen tamén, anque poucas veces, o xogan de parexas.

Pol-o derradeiro como moitas das figuras é o comenzo mesmo do xogo—para ver quen é o primeiro consiste en botar os pelouros o ar e recollelos, cantos mais se poidan, no dorso da mau, xa as rapazas se preocupan de dobrar os dedos para atrás co fin de ter boa «cota» ou superficie d'abondo acovada pra que non lle caian os pelouros chegando n'algúns casos a deformarse bárbaramente a mau.

As figuras d'iste xogo eiquí en Boiro, son ou mellor, levan iste nome:

- I As primeiras, unha. As primeiras, dúas. As primeiras, tres. As primeiras, catro.
As segundas (o mesmo que a anterior).

- As terceiras (o mesmo que a anterior).
II Pido maá, unha. Pido maá, dúas. Pido maá, tres. Pido maá, catro.
III As de pide pouso (o mesmo que a anterior).
IV Barre la casa—bien barridita—que hoy o mañana—viene visita.
V Escribe la carta—Señor escribano—una cartita—para mi hermano.
VI Cojo y dejo—la lechuga—para mi conejo.
VII As de palmo—unha, dúas, tres, catro, oito—chupa biscoito.
VIII As de cotelo—unha, dúas, tres, catro, cinco—mira si chingo.
IX As de puñado, puñado unha. As de puñado, puñado dúas, etc., etc.
X As de pasa pontes—unha, dúas, tres, catro—chupa meu gato.
XI As de corno (o sexto o mesmo que a anterior).
XII As de couso (o sexto o mesmo que a anterior).
XIII As de pares, pares unha. As de pares, pares dúas, etc. etc.
XIV Apálpalle o hovo—apálpallo bèn—no cú da galiña—que dentro o tén.
XV Pasa bola, pasabola unha, etc., etc.
XVI Chinga a bola—Chingaa bèn—Que si non a chingaras—perderías bèn.
XVII Pasallo.

R. M. L.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

O SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS

Nos días de Páscoa tivo a súa xuntanza anual en Pontevedra, o Seminario d'Estudos Galegos. Concurriron socios de toda Galiza. Nas sesións públicas, leeron os seus traballos de entrada os Sres. D. Xerardo Alvarez Limeses e D. Xesús Carro, e espuxéronse traballos das Sesións de Xeografía,

Prehistoria, Etnografía, Catalogazón gráfica, Historia e Ciencias Naturais, pol-os señores Otero Pedrayo, Cuevillas, Risco, Filgueira Valverde, González e Parga Pondal, e na primeira, adicada ó século XVIII, leéronse traballos do Presidente Dr. Cabeza de León e do Dr. Cotarelo.

Nas Sesións privadas, tratouse da reorganización d'algúns Seizóns e da creación da de Ciencias económicas e socias, da que foi

eleito Presidente D. Asdrubal Ferreiro, e nomeouse unha ponencia composta polo Doctor Moralejo, profesor de latín na Universidade Compostelán e polo noso colaborador Sr. Couceiro Freixomil pr'estudal-o asunto da unificación ortográfica, en col do qual o Sr. Couceiro leu un luminoso informe que se publicou no *Pueblo Gallego*.

Os socios do Seminario visitaron o Convento de Poyo, onde foron moi ousequiados pol-os cultísimos P. P. d'aquela Comunidade, e foron tamén agasallados polo Presidente da Diputación de Pontevedra Sr. La Sota c'un espléndido banquete. Tamén asistiron a un ensaio da Sociedade Coral Polifónica, que en ousequio d'íles, cantou unha das Cántigas de Santa María d'Alfonso X, e outra de Martín Codax. E por fin visitaron no Camposanto as campas do malogrado poeta Lois Amado Carballo e do fillo do gran Castelao, onde se rezaron responsos.

O Seminario estuda n-istes días a creación d'unha Seizón de Pedagogía, na que sabemos han ingresar novos socios. Algúns da de Prehistoria estiveron tamén nos primeiros días de Maio na terra de Lalín, onde foron mensurados e catalogados perto de vinte Castros. A d'Etnografía prepara un estudo en col das festas do entroido nas aldeias galegas.

RISCO NA AMÉRICA

A revista arxentina *Nosotros*, a mais importante ceca das revistas literarias da América do Sul, inserta o documentado traballo que o ilustre escritor arxentino Eloy Farfán Núñez adicou á personalidade filosófica do noso director Vicente Risco, sobre o que fixo unha luminosa conferencia na Semana Galega, e que agora da á publicidade na gran revista de Bós Aires.

NÓS sinte por elo unha fonda satisfacción, e comprácese en testimoiar o Sr. Farfán Núñez e á revista arxentina que leva o mesmo nome qu'esta, o seu fondo recoñecemento pol-as loubanzas o labor do noso director.

LIBROS

JESUS CRISTO EM LISBOA, por RAUL BRANDÃO E TEIXEIRA DE PASCOES.

O gran poeta do *Marános* e o gran prosista de *Humus* xuntáronse pra soñaren a esperencia da volta de Cristo. A subríme figura do Salvador aparece primeiro n-unha

casa da aldeia, ond'o acollen caridosamente, e despois en Lisboa, preegando ós humildes. Non trai nada novo, non ven innovar; o Jesucristo de Raul Brandão e Teixeira de Pascoes non é ningunha mistificación, ningunha asimilación arbitraria—tantas veces sacrílega—do Fillo do Home con calquera caste de rebeldes ou reformadores: é o noso Cristo de sempre, o noso Cristo da tradición. E as verdades que proclama son as que todos sabemos xa hai vinte séculos: son a Lei d'Amor antr'os homes. Mais pr'apricarmos esa lei coma il quer, teríamos que renunciar á civilización de que nos gabamos. É remarcábele a iste respecto o diálogo dos ministros. O terceiro ministro di:

—«Ele sonha o amor perfeito, a perfeita humildade, a pobreza, um mundo de pobres e choupanes! Andaríamos seis ou sete mil anos para trás... O mundo, para ser o que é, não pode viver da verdade. O mundo só pode viver da mentira».

E Jesucristo é de novo crucificado. E despois, volve á casa da aldeia onde primeiro estivo. E ó despedirse, remata aínda co-as verbas de sempre; co-as verbas eternas:

—«Amai-vos uns aos outros».

Jesus Cristo em Lisboa súbtítulase «Trágedia comédia em sete quadros»; ten forma dramática. É mais ben un poema dialogado en prosa, feito probabelmente sen intenzón escénica. A súa sinxela grandeza devasa sen dúbida as posibilidades do teatro práctico.

Obra fonda, a un tempo de fé idealista e de sátira, mais humán que social, sobria de expresión, de ningún xeito declamatoria, eloquente sen recursos verbais, sen *latiguillos* nen frases retorneadas e sentenciosas, que s'impón sinxelamente pol-a forza do espírito, ispida com'unha espada.

DOS DIAS EN ORENSE, por ALVARO MARIA DE LAS CASAS.

Hai tempo demos notiza d'unha conferencia que co mesmo título publicou o noso querido colaborador. Esa mesma conferencia moi aumentada, con datos novos, e co-a mesma esposición pintoresca, evocativa de belas lembranzas do tempo vello, cando Ourense era mais Ourense, e sobre todo, mais *señor* do que hoxe é, cando tiña aqúil carate qu'agora vai perdendo d'un xeito alarmante, despojado cada día, non xa de tipismos, senón tamén de moimentos—dígaos a cirexa de San Francisco, non trasladada, coma dicián, senón refeita d'un xeito moi difrente de coma era, e conservando apenas unhas pedras da antiga—aparez agora n'un volume de perto de 200 páxinas, avaliado con fermosos fotografados coor sepia, que Alvaro Casas escolleu con gran senso artístico, moitos dos

quales cecais señan dentro de poucos días documentos históricos—algús xa o son, com'a folla d'un incunábulo da Biblioteca provincial—. O noso parabén ó infatigábele traballador Alvaro Casas.

V. R.

GRAFÍA GALEGA, por Fuco G. GÓMEZ, Habana, 1927.

O noso querido compatriano Fuco G. Gómez, gran patriota galego a quen debe moito a causa de Galiza na colonia da Illa de Cuba, fixo un verdadeiro esforzo por escarrecel a grafía do noso idioma, con documentazón gramatical—de gramática normativa—e pedagóxica. Fixo un libro de carate esencialmente práctico, detallado e ilustrado con toda caste d'eixemplos e modelos no que se poida deprender a falar e escribilo galego. Sen estarmos conformes en todol-os puntos co-a grafía que propón, nin tampouco c'algúnhas das formas verbás qu'emprega, non deixamos de considerar importante o seu traballo. Cuasementes, cand'iste asunto da grafía estase debatendo tanto eiqui, é ben chegado iste libro, pra que total-as opinións señan escoitadas e se tome en conta o que teñan d'atinado.

S. N.

TRÍPTICO, por ANTÓN VILLAR PONTE, A Cruña. NÓS, 1928.

CONTÉN tres obras de teatro diversas, dúas d'elas representadas, e que se refiren a tres aspectos importantes da vida galega: *A Patria do Labrego*, do caciquismo; *Almas mortas*, da emigración; *Entre dous abismos*, do contaio da i-alma galega co alén da vida, co-as forzas escuras descoñecidas que moven o mundo... O pensamento sempre agudo, sempre atinado d'Antón Villar Ponte, vai ferir nas tres no corazón do asunto. Á primeira ollada pode semellar que na *Entre dous abismos* non deu co fondo trágico, e que se pode dicir d'ela o qu'algúen dixera do *Wilhelm Meister* de Goethe: «*le merveilleux y petit*»; mais non hai tal. Precisamente, o non haber miragre, é que si ben se mira, fai a traxedia mais fondamente terrible, porque o miragre e o espanto foi interior. Tocantes a *Almas mortas* contén unha demasiado trágica verdade que doe ben adentro no corazón de Galiza: a traxedia do trabucamento radical e definitivo de tantos «mal-hechores del bien» com'América nos devolve. Verdade que ningún s'estrevera á dicir si Antón Villar Ponte nona dixera co-a sua valente sinceridade patriótica.

S. N.

OS CAMIÑOS DA VIDA, por RAMÓN OTERO PEDRAYO, A. Cruña, NÓS, 1928.

PUBRICOUSE o primeiro volume d'esta qu'algúen dixo primeira gran novela galega. *Os camiños da vida*, é unha chea revelazón do noso compañeiro Otero Pedrayo, que poderíamos tamén chamar, principalmente pol-o método especial que segue o seu pensamento, o noso gran neorromántico. Atanas disciplinas que cultiva fundamentalmente—a xeografía e mail-a historia—revélase o seu temperamento d'intuitivo que *sente* a terra e *sente* o agrupamento humán e a creación cultural coma revelazón d'unha alma, e alén das formas e dos feitos, prende no senso fondo que levan. Otero Pedrayo posee outamente o senso da vida.

Agora principia esta novela—en col da que xa hai abundosa literatura, que motivou xa incruzo un estudo filolóxico, e da qu'ainda han falar mais—na que presenta o desenvolvemento social de Galiza no século pasado d'un xeito vivo e cheo d' emoción trágica. Antón Villar Ponte fixo notar qu'o ambiente no que se desenvolve esta primeira parte da novela, *Os Señores da Terra*, é o mesmo d'onde Valle-Inclán tirou por eixemplo *Romance de Lobos* e *Aguila de Blasón*. Mail a diferenza é tan fonda antr'as dúas maneiras de tratalo, que non hai semellanza ningunha. En *Os Señores da Terra*, total-as forzas escuras da terra e da raza fanse case visíbeles, en persoaxes de forte e enxebre realidade que non son simpres símbolos, nin héroes poemáticos. Un mundo inteiro de cousas enormes, de construcións socias calculadas pr'a eternidade, qu'impoñen e meten respeto, caí e afúndese antr'a muda sorpresa ou a incoscencia da xente da aldeia, envolta n'unha contenda que lles non intresa dereitamente e que pon o seu heroísmo ó servizo de potencias lonxanas das que non ten mais qu'unha vaga idea. É a terra, a nai calada e sempre boa, segue dando a sua colleita recendente de pan e viño, qu'oferce en comunión ás almas aínda inxenuas e sinxelas alumeadas pol-a tradición.

Libro de sensibilidade e de sabencia, libro de forza repousada, d'estilo quente e vivente, familiar e poemático; de ton señorial e fidalgo e lingoaxe popular e folclórico, ond'o espírito devasa total-as normas, pra deitar abundoso, enchendo de presentes ó leutor, que sai da lectura rico d'ideas e con novas fiestras abertas á emoción. Estilo enrequecido d'imaxes novas, sorprendentes, d'unha mestranza pictórica pr'a paisaxe verdadeiramente extraordinaria.

A novela ten escasas tan fondamente trágicas com'o afusilamento do abade e a escea

final en qu'a maorazga vai pidir pan ó seu pai qu'está na casa da querida. A descrición da vendima no Quinteiro é un dos mais fermosos cadros aldeás que se teñen escrito e a pantesía do Excraustrado en col do orixe do mosteiro d'Oseira é dina dos soños de Pondal.

Cand'estas liñas saían ó público, acharase xa nas tendas a segunda parte de *Os camiños da vida: A maorazga*, e non ha tardar a terceira. O Dr. Bierer, profesor d'idiomas n'Ourense, ten mentes de traducir a obra ó alemán.

R.

LETRAS D'AFORA

THOMAS HARDY

MORRE o derradeiro gran escritor da era victoriana. O retrato, tamén vello, de J. E. Blanche garda a outíveza amargurada do que coñeceu o triunfo da novela «lonxe da moitedume tola» e gostou o pracer do escándalo de «Xudas o escuro» e dos poemas *Panthera* o centurion, e «A Lausana no xardín de Gibbon». Desprezou seu tempo pra pecharse na verde sociedade do Wessex. Foi o artista d'un cantón. Esforzouse, il o saxón como Kipling, en conquerilo á Celtia. Bonito tema pra un ensaio: os ingleses estranos, inda un pouco estranos, na sua illa. Pois hai cousas que lle fuxen na campia supercivilizada. Choutan as fadas pol-as brancas barreiras das pelouses sportivas. D'eiqui quizais a paixón pol-o viaxe, xa notada por Eneas Silvio Piccolomini. Pra voltar mais donos de mundo. (O planeta é un campo de caza dos saxós» di un persoaxe de A. Maurois) e pechase tranquiños na casinha quente. Foi na mocidade un distinto arquitecto. Tamén Paul Valéry sabe de memoria o Dicionario de Viollet-le-Duc e esquirbiu un diálogo platónico. Eupalinos, o arquitecto de Megara. Un poema de Hardy en lembranza:

«Probe pelengrino» di o ceo de chumbo, eu ben quixera alomearte mais as leises que gobernan os aires non m'o permiten.

**

«Eu non quixera xiarte, ou ti qu'estas nú, berra o inverno», si soupera o xeito de quenar meu sopro e moderar os meus pasos, mais ó igual que ti, eu obedezo á leises».

**

«Mañán eiche atacare, probe sêr, di a

Doenza, contudo xúrote que non teño contra ti xenreira nin maldade; ordeaseme qu'entre en ti».

**

«Chégate a min, meu fillo, di a Morte, eu non quixera que a caba puxera hoxe remate ó teu camiñar, mais tamén eu son escrava».

**

«Entón sorrímonos e a vida foime menos dura que a forma cruel que tiña dinantes qu'eles houieran confesado a sua pasividade».

O PREMIO GOETHE

INDA hai en Xermania paisaxes non mordiscados pol-a mecánica. N'eles pasea Stefan George traballando poemas fondos e densos nos que apenas s'aduvina—sendo a sua traxedia inicial—a arela pra conquerir unha armonía que non desprece ningunha cousa. A vila de Francfort concedeulle o premio Goethe. Vai vello. Vai chegando quizais as portas da armonía. Soilo foron episodios o «Das Buch des hân genden Garten» (o misterio oriental que chama tanto os conqueridores com'os poetas) e os dous libros «Der Krieg» e «Drei Gesänge» (a vontade de poder, terrible tentación dos solitarios—). Como Rilke ollou por riba dos marcos (a marka e guerreira na Xermania) e traduxo e Uonetti, Mallarmé, Baudelaire, Swinburne. Gozou do silencio. Així se falará moito d'il, cando a popularidade e a crítica non'o estorben.

PAYSAGES ET PROBLEMES GEOGRAPHIQUES DE LA TERRE AMERICAINE, por DOUGLAS JOHNSON

Fai pouco un Xeografo descubriu no Oregon un rebaño fósil. Grande parte da América do Norte garda arquivos xeolóxicos tan ordeados com'as tabretas babilónicas. E unha paisaxe coleccionista. Por algo alí se inventaron os Parques nacionais. Volcás fósiles, anatomía perfecta da estratigrafía gardada na enxeiteza do aire com'os fetos nos museos médicos. D'un xeito xeneral pódese falar da xeografía filosófica da escola alemana e da naturalista dos americanos, asegún o matiz do método. Sueso e Davis. Ista conferencia de Johnson presentan os paisaxes coñecidos (o Niagara, os caños do Colorado, etc) tratados c'a finura que eisixe o desenroló d'un ser vivente.

VIRIATO, por ADOLF SCHULTEN, tradución portuguesa de Alfredo Ataíde, c-un prólogo do Prof. Mendes Correa. «Edición da Renascença Portuguesa», Porto.

EMEZA c-unha comparanza da figura militar e política de Viriato cas de Arminio, Vercingetorix, Tacfarinas, Decebalus, Punico, Caro, Retógenes e outros inimigos da dominanza romana. Segue un capítulo de Fontes e outro destinado á Lusitania e mais ós lusitanos.

Estuda despois a mocidade de Viriato e as primeiras loitas dos lusitanos cas lexións, pra entrar deseguida no esame das guerras viriáticas relatando a batalla contra Vetilio en Trébula que fixo o herói lusitano dono da Bética.

Prosigue logo ca localización dos lugares dos combates con Claudio Unimano, C. Vigidio e con Serviliano que coloca na Bética e na Carpetania e remata no capítulo titulado *O fin*, estudando os derradeiros instantes de Viriato e da sublevación lusitana.

O xeito de apéndice fai uns comentarios en col da estratexia de Viriato, da súa persoalidade e da súa sona.

Alcóntrase escrita ista monografía con ton de seguridade propia do Schulten e cas suas características habelencia e soltura no manexo e interpretación das fontes literarias.

É inútil dicir que pr'o ilustre profesor de Erlangen queda por complotado fora do teatro das guerras viriáticas e que os Montes Herminios identifícanse ca Serra da Estrela, en Portugal.

F. L. C.

MORS AMOR, por ANRIQUE PAÇO D'ARCOS.

ANRIQUE PAÇO D'ARCOS é un gran poeta. É dino de remarcar coma nos nosos días volve a sensibilidade adonarse da poesía, que aínda hai pouco desbotábaa, e de que xeito os poetas que ficaron fieis a ela namentral os outros s'entretíñan buscando cinco pés ó gato, volven entrar de cheo no actual, ata o punto de tragueren á i-alma do que os lee a sorpresa e a ledicia d'un reencontro. Atal acozete con Anrique Paço d'Arcos, que si-gueu imperturbábele, novo Merlin, encantado no Broceliande interior da Divina Tristeza, onde os arbres, a noite, as nubes, a lua, son revelacións d'un ultramundo xa realizado na súa i-alma en saudade infinita e eterna.

A poesía d'iste saudosista da mais nobre tradición, é pura fonte a deitar armonías de mística vaguedade nas qu'o ensoño corporifazase. Coma Teixeira de Pascoaes, a quen tanto s'imita en tantas cousas, Paço d'Arcos está cheo d'un senso panteísta, case animis-

ta, da natureza; é un místico que vive os mitos e as visións adentro do propio eu. A súa poesía ten un fondo filosófico non intencional; un fondo filosófico que xurde da visión poética, en lugar de ser com'a d'algú, filosofía versificada. Eiquí é a inspiración verdadeira a facerse pensamento e revelación lúcida de verdades ás que sómentes chegan os poetas. Anrique Paço d'Arcos veunos confirmar unha vegada mais esta fé qu'algú tivemos sempre e conservamos celosamente, na potencia inmorrente da poesía.

A carón d'isto, todas as outras notas críticas de clasificación d'escola, precedentes, influencias, etc., pasan a un plan inferior, e non teñen xa a importancia que nos poetas menos poetas. Anrique Paço d'Arcos é un poeta espontáneo, embora sexa refinadamente culto, e na súa expresión, a intimidade interior xúntase co senso da natureza. Saudosista e naturista. V. R.

LA RUTA AVENTURERA

por JULIO SIGÜENZA, Montevideo, 1928.

O poeta dos *Agros Celtas*, e de tan fermosas poesías galegas, unha das cabezas do movemento galeguista na América do Sul, envíanos iste novo libro, moi loucado xa na imprensa d'aquén e d'alén Atlántico, no que se mostra aínda poeta tradicional, rexa ponla verdecente e froída no vello pé da poesía de todol-os días. Invoca o vello abó que sabe de todol-os vieiros e prégallo: «Extiende el dedo sobre de mi joven destino, y marca el horizonte lejano del camino que patrocine toda mi Ruta Aventurera.»

E logo veñen poemas da vida e do camiño: *La Ruta Aventurera*, *Pinos en la ruta*, *Lós ciegos del camino*, pra rematar nos oito sonetos *De la serenidad*, os dous derradeiros dos quales lembran os do Cabanillas no *Sono dourado*, ó frente de *Vento mareiro*. Poeta eminentemente subxectivo que fai poemas co-a esperencia sentimental, longamente sedimentada, de toda a súa vida, o qual dá ós seus versos unha nobre expresión de soave e tranquila tristura.

Na derradeira parte do libro, *Otros poemas*, despois de novos versos que siguen o fio espiritual do corpo do libro, veñen os anuncios da poética nova co-a súa ironía doada pra todas as cousas. De certo, estes *Otros poemas* son ben do mesmo feixe que os outros: sempre o poeta sentimental amós-trase, aínda no esmigillamento dos versos monosilábicos. S. N.

N. da L. — Nas liñas 3.ª e 20.ª da 2.ª columna, da páxina 112 onde por erro de calxa púxose Cardenal Puyá, débese ler CUESTA.

Imp. NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

Use o novo cristal PUNTAL, fabricación de Zeis,
e escrúsva da

CASA DE LOS LENTES

Plaza Mayor, 18.

OURENSE.

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luis Espada.

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan
millor. Véndese en todol-os estabreci-
mentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Lea vostede

Os Camiños da Vida

por R. Otero Pedrayo.

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

SANATORIO QUIRURGICO DE SAN LORENZO

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina

y

D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO

GINECÓLOGO

Establecemento dotado de todol-os elementos que exixen
a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas
da poboazón, moi cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Directores ou o Médico interno

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés, 50
A CRUÑA

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

X. CALVIÑO DOMÍNGUEZ

ABOGADO-PROCURADOR

CANTÓN PEQUEÑO, 1-(OFICINAS)

Teléfono, 581.

A Cruña.

FOTOGRAFADO

Si quer qu-os seus fotografados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotografado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Axiña aparecerá

O porco de pé

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19

Teléfono 28

OURENSE

A hixiene nos nenos

é a garantía da súa saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás súas altas calidades meicifás xunta toda a finura e perfume d'un xabón de tocador.

Contribúe ó perfecto desenvolvemento das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitismo.

**JABÓN
LA TOJA**
ÚNICO EN EL MUNDO

HELESA

O Xabón da Toxa
ademais de ser o mellor é un
producto galego que nos
honra no mundo enteiro

AGUAS DE
MONDARIZ

FUENTES DE GÁNDARAY Y TRONCOSO

Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en total-as
Boticas, Droguerías
Hotels,
Depósitos d'augas
minerás,
Restaurants e
vagós-camas de
todol-os três

Estas augas, de sona universal son o reme-
dio enxebre e eficacísimo

cand'un quer combater o
Artritismo, a Diabetes, Desnutrizón, Obesi-
dades diversas, doenzas do Aparello dixe-
tivo, Anemia e Neurastenia

Riquisma auga de mesa
gaseada naturalmente

MONDARIZ-BALNEARIO Áchase á 35 Km. de VIGO